

resa stenen efter Ursin (Tursin ... Gud hjelpe hans ande.» S. Bugge (i E. Brate: *Runverser*, 1887–1891, s. 238) citerar inskriften efter L 1243 och 1244 och transkriberar: *Sigurðr lét reisa stein eftir ... [fa]ður sinn,*

sem mennr iuggu

yks innbólan

Guð ialpi anda hans. »Sigurd lod reise Stenen efter .. sin Fader, hvem Mændene hug med Öks inde paa hans Gaard. Gud hjelpe hans Aand.»

O. v. Friesen (i *Rig* 1919 s. 142) transkriberar och översätter: *Sigurðr lét reisa stein eptir — — ður sinn. Ættmenn unnu (l. réðu osv.) veg sinn bóttan. Guð hiðlpi and hans.* »Sigvard lät resa stenen till minne av N.N. sin bror (eller far). Hans fränder visste att upprätta sin ära. Gud hjälpe hans själ.»

76. Sävsjö (f.d. Norra Ljunga sn). Komstad.

Pl. 60.

Litteratur: L 1241. Ransakningarna 1667 och 1690; K. Stobæus, Antikv. Saml. (hs i UB, Lund); N. R. Broeman: Sagan om Ingvar Widtfarne (1762) s. 111; S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 9 s. 96, 98; O. Celsius: R 558 (hs i UUB); P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 243; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 187; C. F. Nordensköld: Jönköpings läns minnesmärken (ATA) 15 Westra härad, upptecknade år 1885, s. 15, tr. i NSmMedd 6 (1922) s. 12; E. Brate i ANF 18 (1902) s. 140, Svenska runristare (1925) s. 16; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk); O. v. Friesen i NSmMedd 6 (1922) s. 42, i Nordisk kultur 6 (1933) s. 180; N. Gillgren: Fornminnesinventering 1935 (ATA); E. Hjärke: Rod och runor (1946) s. 105.

Äldre avbildningar: Daniel Hadorph: teckning i Liljegrens Fullständig Butil (ATA) 4; Gahm-Persson: teckning i aa s. 99; teckning i R 558; teckning i ATA med påskrift »Gåfva från exellensen friherre A. E. Ihre»; Nordensköld: teckning i o.a. hs s. 15; Friberg: foto 1905 (NSmArk); v. Friesen: foto (NSmArk) återgivet i NSmMedd 6 (1922) s. 43; C. Källström: foto (ATA); Gillgren: foto 1935 (ATA).

Komstadstenen, varav endast ett fragment är bevarat, står numera i Gästgivaregårdens trädgård ca 20 m SÖ om manbyggnaden med ristningen mot SV. Ursprungligen har den stått längre västerut vid ån.

Den äldsta notisen om stenen förekommer i kyrkoherden Sveno Noreks relation 1667 i *Ransakningarna*: »Men i Liunga Sochn i Komstad by Wijdh landzwägen, finnes en Reesesten teknadt mz Runebookstäffwer, doch weet man intit hwadh dhe betydha eller innehålla.» Prosten Laurentius Ternerus i Vrigstad meddelar 1690 i *Ransakningarna*: »Wed Komsta broo står en steen wedh landzwägen mäd Runske bookstäfwer.» Utförligare besked om platsen får man i Gahm-Persson aa s. 98: »Denna härhos fogade Runsten står wid gästgifware-gården Komstad på högra sidan om Landswägen, då man reser op åt Landet, samt på andra sidan om Bron i Liunga Sochn, Wästra härad och Jönköpings Lähn.» Gahm-Perssons redogörelse är daterad den 20/5 1790. Den bekräftas av de uppgifter jag fick sommaren 1941 av kamrer Zackrisson i Sävsjö, som talade om att stenen skall ha stått vid mjölnarens bostad omedelbart Ö om ån och vägkorset, till vänster om vägen, när man kommer från Sävsjö. Det är samma plats, som Gahm-Persson syftar på. Se Generalstabskartans bl. 27 »Nässjö».

J. E. Lagergren uppger, refererande till Ennes, att stenen »skall, omkring år 1808, vara bortförd till murning, då ny åker uppstod, der stenen stod». Nordensköld sökte den följaktligen förgäves 1885: »Sedan under flera dagar fåfängt sökts efter Tufastenen, som enligt Liljegren skulle finnas nära landsvägen på Komstad gästgifwaregårds egor, kom en qväll en fattig karl till undertecknad och sade sig vara pådrifven af sin hustru, som ej lemnade honom i ro, menande att han borde anmäla att en sten med underliga bokstäfver fanns i deras stuga 'Norraslätt' öster om tingshuset. Denna stuga bygdes för mer än 50 år tillbaka af hustruns föräldrar och stenen, som igenkändes vara den sökta runstenen hade då tagits någonstädes och användts till spiselhäll. Tyvärr finnes nu blott ett fragment: efter behörig rengöring från murbruk framträdde ordet: **a : hkunar** : samt några slingornament. De felande stycken hafva icke kunnat återfinnas, men torde komma i dagen, när spiselh snart kommer att rifvas och har egaren lofvat att då förvara dem.»

När v. Friesen 1903 var i Komstad, återfann han fragmentet av runstenen i spiseln i stugan och föranstaltade om att det blev uttaget och uppställt i Gästgivaregårdens trädgård. Stugan är riven. De övriga delarna av stenen ha ej kommit i dagen. Den avtecknades emellertid av Daniel Hadorph, medan den var hel och stod på sin ursprungliga plats; se fig. 39. Bilden finns i Liljegrens *Fullständig Bautil* som förlagsteckning till träsnitt. Något träsnitt infördes emellertid icke i J. Göranssons *Bautil* (1750).

Inskrift (med det inom [] supplerat efter teckningen i *Fullst. Bautil*):

[**tufa** : **risti** : **stin** : **þina** : **eftir** : **ura** : **faþur** : **sin** : **stalar**] **a** : **hkunar** : [iarls]

*Tófa reisti stein þenna eftir *Ráa, föður sinn, stallara Hákonar iarls.*

Tova reste denna sten efter sin fader Vræ, Hákon jarls stallare.

Till läsningen: Teckningen hos Gahm-Persson avviker från D. Hadorphs genom att runan 22 är **r** och 25 är **i**, teckningen i ATA genom att 18 är **a**, 22 är **r** och 25 **i**. De runor, som finnas kvar, äro tydliga. På 40 **a**, som är den första av de bevarade, fattas bistavens vänstra hälft.

1-4 **tufa**, är kvinnonamnet *Tófa*. Det förekommer i ytterligare några svenska runinskrifter: Sö 76(?), U 199, 339(?), 431, Öl 6 samt DR 317 Sk, 362 Bl (2 ggr); dessutom i senare källor, dock ej talrikt. Det är ett östnordiskt namn, som är representerat även i Danmark. Angående *Tófa* och *Tófi* se Sm 64.

23-25 **ura** är ack. av det namn, som förekommer i nom.-formen **urai**, rsv. *Vrai*, på den närbelägna Sm 77. Med all säkerhet åsyftas samma person i båda fallen, den ende kände bäraren av detta namn. »Vræ har troligen i ett äldre släktled varit ett karaktäriserande binamn, bildat av det i Njudungsmålet, men också endast där, förekommande adjektivet *vrå* (fsv. **vrār*) 'ogin, vresig, omedgörlig'» (v. Friesen i *NSmMedd* 6, 1922, s. 41).

41-46 **hkunar**, är gen. av *Hákon*, ett vanligt namn, som även förekommer i Sm 16 och 127. Se Sm 16. Angående **h**-runan som tecken för *ha* se s. 132.

Vræ har alltså varit stallare, en befattning som hörde till de främsta i de dåtida nordiska rikena. I Norge var stallaren — ordet av mlat. *stabularius* — vid sidan av ländermännen och kanslern den högste ämbetsmannen inom hirden. »Nest lendum monnum oc kanceler i hirð konongs ero stallarar at ollum scemdum. en ret allan æigu þeir slíkan sem lender menn» (*Norges gamle Love* 2, 1848, s. 410). Stallaren var enligt samma källa konungens förtroende-man, som på dennes vägnar talade på hirdstämmor och underhandlade med landets invånare. I överensstämmelse med titelns ursprungliga betydelse hörde det till stallarens uppgifter att förestå konungens stallväsande och organisera dennes resor.

Diskussionen om vem den Hákon jarl har varit, hos vilken Vræ var stallare, inleddes av Brocman (aa s. 111) i samband med hans behandling av runstenen vid Bro kyrka i Uppland, U 617. Där nämnes en Hákon jarl, som är fader till den Assur, över vilken stenen är rest. Angående Komstadstenens Hákon jarl anser Brocman, att denne ej kan vara Hákon Sigurdsson, den kände Ladejarlen (död 995). Tänkbara alternativ, som Brocman diskuterar, äro Hákon Eriksson (död 1029) och Hákon Ivarsson (död 1062).

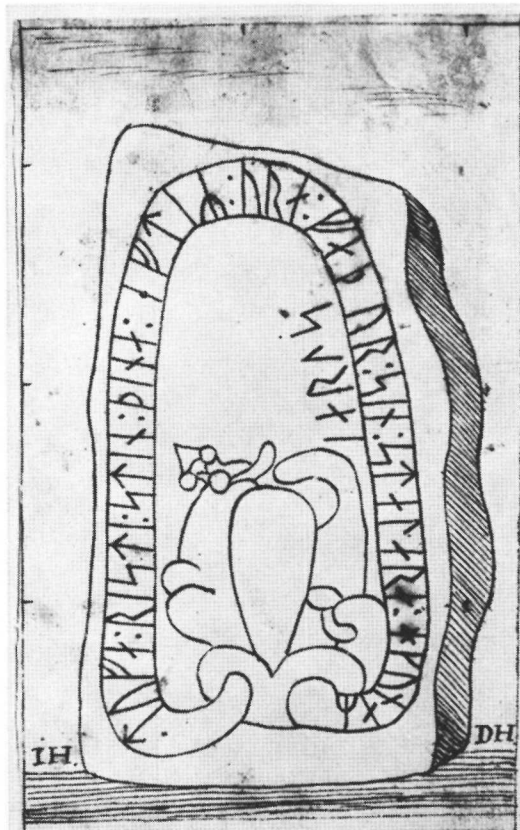

Fig. 39. Sm 76. Sävsjö. Komstad. Efter teckning av D. Hadorph.

Dalins hypotes (*Svea rikes historia* 2, 1750, s. 25) att Håkan Ivarsson är identisk med den genom Västgötalagens kungalängd kände konungen Håkan Röde, visar Brocman skyldig artighet men drar fram skäl, som tala däremot. Som den sannolikaste framhåller Brocman Håkan Pålsson (död 1122).

Även Wieselgren anser, att Håkon Ivarsson är identisk med Håkon Röde och identifierar **tufa**, enl. W:s uppfattning maskulint, med en man, som omnämnes av Adam av Bremen.

Brate gör också djärva kombinationer. I *ANF* 1902 s. 140 sammanställer han Sm 76, U 617, Sö 260 samt med någon tvekan U 11. Inskrifterna skulle alla åsyfta samme Håkon jarl. Senare har Brate (*Svenska runristare*, 1925, s. 16) framhållit, att Håkon jarl på dessa runstenar troligen är en svensk man, och antyder möjligheten, att det kan vara den Jakun, som enligt Nestorskrönikan förde trupper från andra sidan havet till hjälp åt Jaroslav i Ryssland.

v. Friesen (*NSmMedd* 6, 1922, s. 44) ifrågasätter, om det över huvud funnits jarlar i Danmark och Sverige vid slutet av vikingatiden med undantag möjligen för Öster- och Västergötland. Jarlar nämnas i isländska och norska källor, där man, menar v. Friesen, från sitt eget område överfört termen till danska och svenska förhållanden, eller också är det den engelska jarlvärdigheten det handlar om. Det är i Norges och Englands historia vi finna jarlar med namnet Håkon. v. Friesen anser Håkon Sigurdsson (död 995) ligga för långt tillbaka i tiden från Komstadstenen, som härrör från o. 1050. Ej heller kan det vara Håkon Ivarsson, som åsyftas, trots att han varit i svensk tjänst: denne blev jarl 1062, och eftersom Vråe rest Sävsjöstenen (Sm 77) efter sin broder Gunne o. 1025, är han för gammal för att efter 1062 bekläda jarlämbetet. »Redan dessa överläggningar peka hän på Håkan Eriksson av Ladejarlarnas ätt.» Det är i England Vråe haft tillfälle att komma i denne norske stormans tjänst.

Erland Hjärne framhåller (*Rod och runor*, 1946) mot v. Friesen, att det är mycket tänkbart, att det funnits ett jarlämbete i Sverige under vikingatiden (s. 97). Trots de förbindelser mellan Småland och England, som runstenarna vittna om, kvarstår alltså möjligheten att Vråe tjänat en svensk man, och Hjärne pekar i det sammanhanget på den varjagiske hövdingen Jakun, som omnämnes i Nestorskrönikan och som Brate först fäst uppmärksamheten på (s. 105).

Så långt den hittills förda diskussionen i denna fråga. Det bör framhållas, att man ej har rättighet antaga, som Brate gör, att det är samme Håkon jarl som omnämnes i denna inskrift och i inskriften på U 617 Bro kyrka. Den åsyftade kan ha varit en för övrigt okänd svensk jarl. Den Jakun, Jaroslavs bundsförvant från andra sidan havet, som Brate och Hjärne i detta sammanhang fäst uppmärksamheten på, kallas i Nestorskrönikan *knjaz varjažskij* (Hjärne aa s. 106), som vi ej med full säkerhet kunna antaga vara en beteckning för en svensk jarl. Det översattes med »Konung der Varäger» (*Die altrussische Nestorschronik*, in Übersetzung herausgegeben von R. Trautmann, 1931, s. 106), »den varjagiske fursten» (*Nestorskrönikan*, övers. av A. Norrback, 1919, s. 90).

Å andra sidan kunna vi lägga märke till att den familj, som rest stenarna i Komstad och Sävsjö Västergård, hade förbindelser med England, såsom framgår av inskriften på den sistnämnda, Sm 77, och att följaktligen starka skäl tala för att söka Håkon jarl i den riktningen, såsom v. Friesen gör, när han antager, att det är Håkon Eriksson, som Vråe varit stallare hos.

Denne Håkon jarl, med vilken Ladejarlarnas ätt utslöcknade på svärdssidan, hade alltid stått på Knut den stores sida mot Olav Haraldsson och blivit tillfångatagen av denne, när han satte sig i besittning av Norge, men hade fått behålla livet och lämnat landet. I England, dit han tog sin tillflykt, blev han väl mottagen av Knut och följde honom, när han 1028 seglade över till Norge och gjorde sig till dess herre. Han blir Norges styresman i skydd av Knuts makt och får dennes systerdotter Gunhild till gemål. Strax därefter reser Håkon till England men drunknar i Petlandfjorden på återfärden till Norge 1029. Vid denna tid har inskriften på Sm 77 kommit till. Kronologiskt passar det alltså gott in i sammanhanget, att Vråe vid denna tid, efter sin unge härskares död, är tillbaka i Småland och i Sävsjö reser minnesstenen efter sin broder Gunne, vilken såsom det framgår av inskriften varit med i England, varefter Vråe lever ännu några decennier och efter sin död får sin egen sten rest i Komstad.